МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

БЕЛИМЕНКО ЛІЛЯНА ІВАНІВНА

УДК 792.57-053.2:792'06(477)(043.3)

ДИТЯЧИЙ МЮЗИКЛ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СЦЕНІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

26.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2023

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Роботу виконано в Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент **Мельник Мирослава Миколаївна**, Київський національний університет культури і мистецтв, професор кафедри режисури естради і шоу;

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор **Станіславська Катерина Ігорівна**, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, професор кафедри музичного виховання;

кандидат мистецтвознавства, доцент **Литвиненко Віктор Андрійович**, Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури», доцент кафедри мистецтв.

Захист відбудеться 21 грудня 2023 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв, за адресою: 01601, м. Київ, вул. С. Коновальця, 36.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано 21 листопада 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради С. В. Оборська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обгрунтування вибору теми дослідження. Мюзикл – це жанр музично-театрального мистецтва, в якому органічно поєдналися в єдиний цілісний сценічний твір музика, спів, хореографія, акторська гра, режисура, художнє оформлення. Завдяки видовищності, чуттєвому ігровому аспекту, драматичного, музичного й хореографічного матеріалу, яскравості, провокаційності та динамічності форм, мюзикл став досить популярним серед дитячої аудиторії: від дошкільного до старшого шкільного віку. У динамічному розвитку культурно-мистецького простору дитячий мюзикл у репертуарі музичних, музично-драматичних театрів і театрів ляльок наразі є актуальним жанром.

На основі аналізу публікацій сучасних науковців, присвячених дослідженню мюзиклу (Л. Котляр, К. Новікова, К. Станіславська, О. Бойко, П. Ковпак, Т. Поляпський, С. Деркач та О. Чистяков, Б. Струтинський, Д. Вакуленко, І. Зайцева, С. Манько, М. Мельник, Ю. Коваленко, О. Верховенко, Г. Фількевич, А. Бондаренко, О. Оганезова-Григоренко та ін.), певною мірою можна сформувати уявлення про особливості дитячого мюзиклу як жанрового різновиду: тематику та зміст сюжетів, засоби музичної драматургії, комунікативної ситуації, пов'язаної з виконанням та сприйняттям вистави. Проте все ще потребують наукового осмислення питання типологічного характеру. Так, зокрема, не визначений статус дитячого мюзиклу в системі музично-театральних жанрів, не встановлені взаємозв'язки з вихідним прототипом, не виявлені можливі принципи та критерії класифікації мюзиклів, орієнтованих на дитячу аудиторію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю проведення мистецтвознавчого дослідження дитячого мюзиклу на сценах сучасних українських музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок з метою теоретизації особливостей їх драматургічних, художніх, стилістичних та режисерських рішень, доповнення та розширення наявної наукової бази дослідження мюзиклу в Україні.

Не менш актуальним напрямом дослідження особливостей дитячого мюзиклу в сучасному українському сценічному мистецтві є аматорські дитячі колективи. У вітчизняному мистецтвознавстві питання жанрової особливості дитячого мюзиклу в постановці аматорським дитячим театральним колективом не лише не досліджувалося, а й донині не було зреалізовано на сцені.

Мета дослідження – розкрити жанрові та художньо-естетичні особливості дитячого мюзиклу в постановці музичних, музично-драматичних, драматичних театрів, театрів ляльок і аматорських дитячих театральних колективів.

Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких дослідницьких **завдань**:

охарактеризувати ступінь наукового розроблення теми дослідження;

– встановити цілісний комплекс жанрових та художньо-естетичних рис дитячого мюзиклу, визначити його статус у системі музично-театральних жанрів;

– проаналізувати основні періоди розвитку дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві в історичній ретроспективі;

– виявити можливі принципи і критерії класифікації дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві;

– дослідити особливості виражальних засобів мюзиклу як популярного жанру вистав для дітей;

– виявити особливості постановок дитячих мюзиклів на сценах українських музичних, музично-драматичних драматичних театрів і театрів ляльок у драматургічному, художньо-естетичному, стилістичному і режисерсько-постановчому аспектах;

– з'ясувати специфіку сучасного дитячого мюзиклу бродвейського формату;

– розкрити особливості дитячого мюзиклу, створеного для виконання дитячим колективом, а також проаналізувати специфіку його постановки на прикладі вистав провідних українських аматорських дитячих театрів-студій.

Об'єкт дослідження – дитячий мюзикл як феномен сучасного українського сценічного мистецтва

Предмет дослідження – жанрові та постановчі особливості дитячого мюзиклу.

Методи дослідження. Для досягнення мети й вирішення поставлених у дослідженні завдань застосовано комплекс методів: аналізу та синтезу, спостереження, систематизації та узагальнення, системний метод (для розгляду дитячого мюзиклу як самостійного жанру); компаративний метод (для виявлення спільних і відмінних рис класичного і дитячого мюзиклу, особливостей розвитку та специфічних особливостей його постановок на сценах музичних та музично-драматичних театрів України); метод типологічного аналізу (для типологізації дитячого мюзиклу в сучасному сценічному мистецтві України); історичний метод, завдяки якому узагальнено фактологічний матеріал, пов'язаний з часом створення та логікою розвитку дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві 60-90-х рр. XX ст.; метод мистецтвознавчого та жанрово-стилістичного аналізу (для виявлення жанрових та стилістичні особливості, а також художньо-естетичної специфіки дитячого мюзиклу).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

вперше:

– встановлено цілісний комплекс жанрових та художньо-естетичних рис дитячого мюзиклу, визначено його статус у системі музично-театральних жанрів та виявлено можливі принципи і критерії класифікації на прикладі творів українських авторів;

з'ясовано пріоритетні напрями розвитку дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві в історичній ретроспективі й на сучасному етапі;

– виявлено особливості постановок дитячих мюзиклів на сценах українських музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок у драматургічному, художньо-естетичному, стилістичному та режисерсько-постановчому аспектах;

з'ясовано специфіку сучасного дитячого мюзиклу бродвейського формату;

проаналізовано дитячий мюзикл у постановках дитячих аматорських колективів 2010–2020-х рр. і виявлено основні тенденції розвитку та зміни в естетиці музично-драматичних постановок для дітей;

уточнено та доповнено:

поняття «дитячий мюзикл», «професійний театр», «бродвейський формат», «аматорські студії», «сюжетна основа», «візуальний ряд»;

проблематику гедоністичного та повчального в сучасному дитячому мюзиклу;

поглиблено:

– теоретичні підходи до дослідження жанру мюзиклу в сучасному мистецтвознавстві;

– положення про естетичну близькість, рівнозначність музичних, драматургічних, пластичних та сценічних виражальних засобів жанру мюзиклу та дитячого мюзиклу як його різновиду.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані для подальшого дослідження питань, пов'язаних з розвитком українського дитячого мюзиклу і стати підґрунтям для мистецтвознавчих праць, проблематика яких корелює з темою дисертації. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використані в освітньому процесі, зокрема збагатити лекційні курси з історії та теорії українського сценічного мистецтва, посприяти розробці театрознавчих спецкурсів та семінарських занять для студентів закладів вищої освіти спеціальності «Сценічне мистецтво».

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана самостійно, всі положення та висновки є результатом авторських досліджень. Публікації автора з теми дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Science and technology: problems, prospects and innovations» (Osaka, 2022); «Scientific progress: innovations, achievements and prospects» (Munich, 2023); всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: «Сценічне мистецтво: творчі надбання та інноваційні процеси» (Київ, 2020), «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному соціокультурному просторі» (Київ, 2023), «Актуальні дискурси мистецтва естради: традиції та європейська інтеграція» (Київ, 2023), «Новітні дослідження культури і мистецтва : пошуки, проблеми, перспективи» (Київ, 2023).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено в 11 публікаціях, із них – 4 статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових виданнях України за спеціальністю «Мистецтвознавство», 1 публікація

у науковому закордонному виданні, 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (203 позиції) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, із них 145 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано наукову проблему, мету і завдання, визначено об`єкт, предмет та методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про апробацію, публікації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження дитячого мюзиклу» складається з двох підрозділів, у яких охарактеризовано ступінь наукового розроблення теми дослідження на основі огляду друкованих та електронних джерел з теми, уточнено базові поняття («дитячий мюзикл» «професійний театр», «бродвейський формат», «аматорські студії», «сюжетна основа», «візуальний ряд»), наведено основні методологічні підходи, застосовані у дослідженні.

У підрозділі 1.1 «Стан наукового розроблення проблеми та джерельна база дослідження» здійснено історіографічний аналіз основних наукових праць, присвячених жанру мюзиклу в українському сценічному мистецтві, наведено відомості про джерельну базу дослідження, виявлено рівень вивченості дитячого мюзиклу.

Специфіка наукового дослідження дитячого мюзиклу, основні періоди розвитку дитячого мюзиклу, особливості постановок дитячих мюзиклів у сучасному українському сценічному мистецтві зумовлена тим, що проблематика дитячого мюзиклу в Україні лишається одним із найменш досліджених питань сучасного мистецтвознавства.

Сучасними українськими науковцями найбільше уваги приділено проблематиці жанрової особливості мюзиклу (Л. Котляр, К. Новікова, К. Станіславська), історії розвитку жанру мюзиклу в світі (О. Бойко, Н. Ковпак, Т. Полянський, С. Деркач та О. Чистяков) та в Україні (Б. Стрітинський, Д. Вакуленко, І. Зайцева, С. Машко, М. Мельник, Ю. Коваленко); розвитку танцювальної (О. Верховенко, Г. Фількевич) та музичної складової мюзиклу (А. Бондаренко, О. Оганезова-Григоренко та ін.). Особливостям розвитку дитячого мюзиклу в Україні присвячено окремі наукові публікації, в яких розглянуто деякі аспекти питання становлення дитячого мюзиклу як самостійного жанру на українській сцені (Х. Новосад-Лесюк) та використання режисерських технологій в процесі постановки сучасних дитячих мюзиклів (О. Шевельова, М. Харченко та М. Крипчук).

Проблематика розвитку дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві у вітчизняному науковому вимірі перебуває на стапі розробки, а

особливості його постановок на сценах професійних та аматорських театрів лишається практично невисвітленою й вимагає ґрунтовного мистецтвознавчого дослідження.

Тому, ґрунтуючись на основі аналізу джерельної бази та ступеню наукової розробки теми, більшість дитячих мюзиклів, представлених в сучасному українському сценічному мистецтві, лишаються поза увагою науковців, не отримуючи професійної оцінки театрознавців. Виключення складають поодинокі рецензії на вистави у фахових виданнях. Недостатньо досліджена сьогодні проблема специфіки розвитку вітчизняного дитячого мюзиклу, що вимагає розгляду одного з його різновидів – мюзиклу в постановці дитячого колективу, оскільки проблематика особливостей і тенденцій його розвитку наразі лишається невисвітленою.

Джерельну базу дослідження складають періодичні спеціалізовані видання, в яких надруковано критичні статті й рецензії на постановки дитячого мюзиклу в українських театрах; електронні ресурси: офіційні сайти українських музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок, а також офіційні сторінки аматорських театрів-студій; відеозаписи дитячих мюзиклів, які аналізуються у дослідженні.

У *підрозділі 1.2 «Науково-теоретичні та методологічні засади дослідження»* окреслено методологічне підґрунтя дисертації, висвітлено особливості вирішення поставлених у роботі завдань; запропоновано методику, що дає змогу досліджувати дитячий мюзикл у сучасному українському сценічному мистецтві.

Осмислення дитячого мюзиклу в сучасному українському сценічному мистецтві ґрунтується на відповідному позиціюванні його як різновиду жанру мюзиклу, що поєднує в собі драматичні, музичні, пластичні та образотворчі засоби виразності. Універсальність сценічного твору базується на емоційній ігровій складовій з використанням яскравих, динамічних та вражаючих форм, відповідно до вікової категорії глядача. Це сприяє вмінню дитини сприймати навколишній світ як цілісний об'єкт, інтегруючи всі прояви життя без винятку, та уникати індивідуалізації явищ буття.

Основними методологічними положеннями дисертаційної роботи є: дослідження історії створення та постановки дитячого мюзиклу; висвітлення основних художньо-естетичних особливостей літературного або фольклорного першоджерела, що стало основою дитячого мюзиклу; з'ясування особливостей режисерського, акторського, хореографічного та сценографічного підходу до створення художнього образу в процесі постановки. У контексті сформованої провідними теоретиками мюзиклу XX ст. парадигми сучасний український дитячий мюзикл логічно розглядати як явище історично та соціально зумовлене, пов'язане з особливостями розвитку сучасної театральної культури України.

Дослідження ґрунтується на комплексі методів: аналізу та синтезу, спостереження, систематизації та узагальнення, системному, компаративному, історичному методі, методі типологічного аналізу, а також методі мистецтвознавчого та жанрово-стилістичного аналізу.

Розділ 2 «Художньо-естетичні характеристики українського дитячого мюзиклу в контексті формування та розвитку жанру» складається з трьох підрозділів, в яких досліджується комплексно розвиток дитячого мюзиклу в історичній ретроспективі й типологія мюзиклу, та розглянуто специфіку виражальних засобів даного жанру.

У *підрозділі 2.1 «Зародження та розвиток дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві: історична ретроспектива»* розглянуто процес формування жанру українського дитячого оригінального мюзиклу, заснованого на інтеграції західних та національних музично-сценічних традицій.

Сформований в українському сценічному мистецтві останніх десятиліть XX – першого десятиліття XXI ст. дитячий мюзикл є різновидом жанру мюзиклу, що характеризується особливим естетико-семантичним типом режисерсько-постановчого мислення, типом змісту та прийомами формотворення, які орієнтуються на базові жанрові принципи. Протягом останніх трьох десятиліть дитячий мюзикл у сценічному мистецтві України зазнав значної еволюції від наслідування західним взірцям і традиціям музично-драматичного театру до напрацювань його оригінальної жанрової концепції.

У процесі розвитку та еволюції дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві виокремилися певні етапи. Зокрема в 1960–1980-их рр. на сцені українських музичних, драматичних та музично-драматичних театрів, завлячуючи створенню лібрето на сюжети з народного фольклору й традиційної української культури, з'явилися перші мюзикли, написані українськими авторами. Це сприяло націоналізації українського дитячого мюзиклу. Для наступного етапу, 1990–2000-ні рр., характерне розширення репертуару дитячих музичних, музично-драматичних театрів і театрів ляльок виставами у жанрі мюзикл. Одночасно зі зростанням популярності бродвейського мюзиклу відбулося становлення жанрового архетипу українського дитячого мюзиклу. З 2010-ті рр. і донині простежується активний розвиток дитячого мюзиклу на сценах професійних театрів та аматорських дитячих театральних колективів.

Сьогодні дитячий мюзикл динамічно розвивається у культурно-мистецькому просторі завдяки взаємопроникненню різноманітних стилів і стилістичних елементів, про що свідчать закони й тенденцій індустрії розваг.

У *підрозділі 2.2 «Варіативність дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві: типологія»* виявлено можливі принципи і критерії класифікації дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві.

Представлені в сучасному сценічному мистецтві України дитячі мюзикли пропонується типологізувати за такими аспектами: функціональним призначенням; виконавським складом; форматом постановки та специфікою сценічного майданчика; сюжетною основою; формою втілення.

Відповідно до специфіки жанрового різновиду та його типології, дитячий мюзикл вирізняється особливою сюжетною основою. Літературні твори, які пристосовані для постановки на сцені драматичного театру, або змінені лібрето є головною складовою драматургічної основи мюзиклу.

З моменту зародження нового жанру мюзиклу виникає необхідність пошуку художньо структури, що здатна пов'язати сценічні номери і таким чином створити єдину закінчену конструкцію. Цілісність та необхідна повнота оповіді мюзиклу реалізується таким чином, що твори одного виду мистецтва репрезентуються засобами іншого, набуваючи при цьому варіативності режисерських рішень.

Популярним серед глядацької різновікової аудиторії дитячих мюзиклів є казковий жанр, який містить яскравих видовищних персонажів. Своєрідність казки як жанру в контексті специфіки дитячого мюзиклу проявляється в структурно-композиційних особливостях, системі образів і поетиці, а саме: традиційних казкових формулах, типізованому образі персонажа, обмеженому наборі функцій, що організують структуру казки. Постановчі тенденції та вектори сценічного втілення казки зумовлені цінніснимі пріоритетами в сценічному мистецтві початку XXI ст. та загальним культурним контекстом. У перші десятиліття XXI ст. український дитячий мюзикл включає в сюжетну основу міфологічні сюжети та образи.

Представлений у вітчизняному сценічному мистецтві дитячий мюзикл вирізняється варіативністю форм: мюзикл-казка, мюзикл-детектив, новорічний дитячий мюзикл, пригодницький мюзикл, мюзикл-фентезі тощо.

Дитячий мюзикл, що з'явився у вітчизняному сценічному мистецтві в 60-ті рр. XX ст. протягом порівняно невеликого часового проміжку зайняв провідні позиції в репертуарах театрів України.

У *підрозділі 2.3 «Специфіка виражальних засобів українського дитячого мюзиклу»* розглянуто особливості виражальних засобів мюзиклу як популярного жанру вистав для дітей.

Орієнтуючись на тотожні з мюзиклом принципи драматургії та формотворення, дитячий мюзикл передбачає особливий естетико-семантичний тип музичного мислення, особливий тип змісту та форми, репрезентації сценічного твору та ін.

Дитячий мюзикл наділений специфічними властивостями для нього необхідний особливий репертуар і театральна мова, які відповідають прагненню дитини до творчості та художнього освоєння світу. Основними художніми принципами дитячого мюзиклу є яскравість, видовищність, прагнення до синтезу мистецтв, відмова від спрощення та повчальності. Відповідно до віку глядача використовуються певні засоби виразності, що сприяють легкості сприйняття змісту, розкриттю образів персонажів та створенню відповідної сценічній дії атмосфери. Як жанровий різновид мюзиклу дитячий мюзикл не є консервативним і може послуговувати будь-які комбінації музики, драми і театрально-технічних ефектів.

При постановці дитячих мюзиклів для підтримки стабільної уваги глядача, режисерам доводиться використовувати певні режисерські прийоми: зміна місця дії та обставин, в яких відбувається сценічне дійство; побудова вистави за темпоритмом, за співвідношенням кольору й звуку відповідно до віку дитячої аудиторії; постановка динамічних хореографічних номерів; яскраві костюми й декорації.

Розділ 3 «Розвиток сучасного дитячого мюзиклу в професійному та аматорському сценічному мистецтві України» складається з трьох підрозділів, в яких розглянуто особливості постановок дитячого мюзиклу на сценах українських музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок, специфіку сучасного дитячого мюзиклу бродвейського формату та особливості дитячого мюзиклу, створеного для виконання дитячим колективом на прикладі вистав аматорських дитячих театрів-студій.

У *підрозділі 3.1 «Дитячі мюзикли на сцені сучасних музичних, драматичних, музично-драматичних театрів і театрів ляльок»* досліджено особливості постановок дитячих мюзиклів на сценах українських музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок у драматургічному, художньо-естетичному, стилістичному й режисерсько-постановчому аспектах.

У сучасному сценічному мистецтві України дитячий мюзикл розвивається в трьох різних напрямах:

дитячі мюзикли в постановці драматичних, музичних, музично-драматичних театрів і театрів ляльок (вистави створені професійними режисерами й акторами для дитячої аудиторії, в деяких випадках в акторському складі талановиті діти та кілька дорослих професійних акторів);

– дитячі мюзикли бродвейського формату (створення та постановка мюзиклу організована продюсерськими центрами, вистави створені професійними постановниками, за участю зіркових артистів (популярних співаків, шоуменів, циркових акторів, учасників талант-шоу);

дитячі мюзикли, постановку яких здійснено аматорськими дитячими театрами та студіями (постановники – професійні режисери або режисери-аматори, зазвичай художні керівники студій; артисти – діти, учасники студій, а в окремих випадках до них долучається викладацький склад студії).

Мюзикли першого напряму репрезентують еволюцію українського музично-драматичного театру і театру ляльок. Для них характерне використання всіх технічних можливостей сучасного театру в процесі створення єдиного стильового простору всіх професійних складових.

У *підрозділі 3.2 «Сучасний дитячий мюзикл бродвейського формату в Україні у контексті гедоністичної функції сценічного мистецтва»* розглянуто специфіку сучасного дитячого мюзиклу бродвейського формату.

Дитячі мюзикли бродвейського формату – нові для українського сценічного мистецтва постановки шоу для дітей, серед атрибутивних рис якого можна виокремити видовищність, інтерактивність, презентаційність, маніпулятивність та маркетингову прагматичність, карнавальність, гедоністичність, «зірковість». Вони демонструють новаторський продюсерський підхід до створення постановки, масштабність та яскраву видовищність; засвідчують домінування компенсаторної та гедоністичної функції.

Дитячий мюзикл бродвейського формату є одним із найбільш вичерпних відповідей на запити гедонізму, оскільки в його технічній (рух, мультимедійна феноменологія) та соціальній природі (мистецтво, розвага) тою чи іншою мірою закладені гедоністичні передумови. Масова культура, як джерело

сучасного гедонізму, формує естетику дитячого мюзиклу бродвейського формату.

У *підрозділі 3.3 «Особливості постановки дитячих мюзиклів в аматорських колективах (2010–2020-ті рр.)»* виявлено особливості дитячого мюзиклу, створеного для виконання дитячим колективом, а також проаналізовано специфіку його постановки на прикладі вистав провідних вітчизняних аматорських дитячих театрів-студій.

Дитячий мюзикл у постановці аматорського дитячого колективу є унікальним засобом розвитку творчої індивідуальності, міжособистісного спілкування, генерує і стимулює ігрове начало в дитині, активізує творчі потенції дитини-глядача, що є необхідними в процесі інкультурації та соціалізації особистості. На прикладі постановок мюзиклів українських аматорських дитячих театрів та студій продемонстровано, що музична природа дитячого мюзиклу зумовлена взаємодією музики, вербальних і невербальних засобів виразності, які відповідають специфіці дитячого сприйняття та мислення (музичність розуміється як особливі інтонаційні прояви, властиві всім засобам художньої виразності). Відмінності сценічного втілення полягають у підході до формування постановчого складу (режисерами, хореографами та сценографами виступають викладачі студії або ж керівник студії є продюсером, який запрошує для постановки кожного конкретного мюзиклу новий постановчий склад, при цьому викладацький склад лишається незмінним), вирішенні візуального ряду вистави, виборі сценічного майданчика (муніципальні або професійні театри) та рівні матеріально-технічного забезпечення.

ВИСНОВКИ

1. Дитячий мюзикл – різновид жанру мюзиклу, універсальний сценічний твір, що вирізняється посиленим ігровим аспектом, використанням яскравіших, динамічніших та видовищніших форм, відповідністю драматургії образів дитячому сприйняттю (відповідно до вікової категорії). Він апелює передусім до вміння дитини сприймати навколишній світ в єдності всіх життєвих проявів, без індивідуалізації явищ буття – репрезентує більше тяжіння до синтезу мистецтв, універсальної сценічної мови, в якій органічно поєднано драматичні, музичні, пластичні та образотворчі засоби виразності.

Жанрові особливості дитячого мюзиклу зумовили його художньо-естетичну та сценічно-семантичну автономію: тематика, що відповідає певній віковій аудиторії; сюжет, сповнений виховного потенціалу, провідна роль у розвитку якого належить музичному матеріалу; використання яскравих та лаконічних засобів сценічної виразності (акторських, режисерських, хореографічних, сценографічних та ін.) у процесі втілення постановки; домінування розважальності; відносна легкість сприйняття масовим глядачем, що не потребує спеціальної підготовки; близькість до форм сміхової,

карнавальної культури, адаптованої до сучасних умов, лапідарність (стисліcть, лаконічність, ясність, виразність) та зовнішня ефектність репрезентації сценічної постановки, зокрема й певна ексцентричність, парадоксальність, імпровізаційність і спонтанність естрадного артистизму. Жанровою основою переважної більшості дитячих мюзиклів є комедія (передусім для наймолодшої вікової категорії глядачів), а ефект драматичного або трагічного в певних сценах досягається побудовою асоціативного ряду засобами музики, міміки чи пластики. Універсальність дитячого мюзиклу пояснюється його призначенням як для професійного, так і аматорського виконання в дитячому, дорослому або змішаному виконавському складі (виконавські можливості артистів зумовлюють стилістичні ознаки дитячого мюзиклу).

2. Процес інтегрування жанру мюзиклу в українське сценічне мистецтво останньої третини XX ст. відбувався відповідно до своєрідності тогочасного соціокультурного простору, суспільно-політичних подій та мистецьких тенденцій. Значною мірою особливості подальшого розвитку мюзиклу в Україні та формування національного українського мюзиклу й зокрема його різновиду – дитячого мюзиклу зумовлювалися творчими пошуками українських композиторів (Б.-Ю. Янівського, І. Поклада, С. Бедусенка, Ж. Колодуб та Л. Колодуба, С. Лапейка, О. Коломійцева, А. Бондаренка та ін.).

Процес формування та розвитку дитячого мюзиклу в українському сценічному мистецтві логічно періодизувати так:

– 1960–1980-ті рр.: поява жанру мюзиклу на сцені українських музичних та музично-драматичних театрів; написання перших дитячих мюзиклів українськими авторами; постановки українського дитячого мюзиклу на сценах драматичних театрів; формування українського дитячого мюзиклу пов'язане з процесом націоналізації жанру, свідченням чого є спирання лібрето на сюжети з народного фольклору і традиційної української культури, привнесення традиційних принципів і прийомів, властивих сценічному мистецтву України;

– 1990–2000-ні рр.: розширення репертуару дитячих музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок виставами в жанрі мюзикл; створення жанрового архетипу українського дитячого мюзиклу, що відбувалося одночасно зі зростанням популярності бродвейського мюзиклу;

– 2010-ті рр. і донині: активний розвиток дитячого мюзиклу на сценах професійних театрів та аматорських дитячих театральних колективів; виокремлення кількох напрямів дитячого мюзиклу, відповідно до специфіки організації сюжетно-подієвого плану та сценічного втілення.

Становлення мюзиклу для дітей як жанру – динамічний процес, який триває і на сучасному етапі. Його генеза посднана з домінантною роллю синтезуючих процесів – на рівні драматичного першоджерела, музично-театральних та міжжанрових діалогів, симбіозу та взаємопроникнення різноманітних стилів і стилістичних елементів, а також законів і тенденцій індустрії розваг.

3. Представлені в сучасному сценічному мистецтві України дитячі мюзикли логічно типологізувати за: *функціональним призначенням* (написані безпосередньо для дітей; написані для дорослих, постановку здійснено за

рахунок художньо-естетичних трансформацій, відповідно до вимог дитячої аудиторії); *виконавським складом* (постановка здійснена за участю професійних дорослих акторів; постановка здійснена за участю змішаного складу – професійні дорослі актори та діти-учасники театральних студій); *форматом постановки* та *специфікою сценічного майданчика* (професійний, бродвейського типу та аматорський); *сюжетною основою* (літературний твір, літературна казка, народна казка, міфи, легенди, народна обрядовість, мультиплікаційні фільми, оригінальний сюжет); *формою втілення* (мюзикл-казка, мюзикл-детектив, мюзикл у стилі бродвейського шоу, мюзикл-фентезі та ін.). Характерні риси останнього типу зумовлені діалектичним синтезом національних музично-театральних традицій, провідним світовим досвідом, інноваційними тенденціями, продуманою художньо-естетичною системою, режисерсько-постановчими підходами.

4. Відповідно до специфіки й тенденцій розвитку українського сценічного мистецтва перших десятиліть XXI ст. український дитячий мюзикл поєднує інтеркультурні та національні елементи: опертя на національний історико-фольклорний, лірико-драматичний сюжет; наскрізна музична драматургія; видовищність як важлива жанрова риса, довкола якої концентруються інші властивості українського дитячого мюзиклу; перетворення музично-театральної дії на захопливе шоу, сценічне оформлення якого супроводжується новітніми спеціальними ефектами та використанням у сценографії інноваційних мультимедійних технологій; переосмислення розважальної функції.

Досягненню видовищності сприяють всі складники синтетичної цілісності: розгортання захопливого сюжету; образний поетичний текст; яскраві костюми; супровід музичного ряду яскравою сценічною дією, досконала виконавська інтерпретація, режисерська концепція, сценографія, художнє оформлення.

Виражальні засоби, обрані відповідно від віку глядача (для віку 10– посилюється драматизація художнього образу та послаблюється метафоричність сценографічного оформлення), сприяють легкості сприйняття змісту, розкриттю образів персонажів та створенню відповідної сценічній дії атмосфери. Синтетичність та естрадна своєрідність акторського виконання ролі в дитячому мюзиклі поєднано з розробкою особливої характерності засобами пластичної виразності. Вербальна складова формується відповідно до принципу інтерактивності. Типовими режисерсько-постановчими прийомами, що сприяють підтримці стабільної уваги є: зміна місця дії та обставин, в яких відбувається сценічне дійство; побудова вистави за темпоритмом, за співвідношенням кольору й звуку відповідно до віку дитячої аудиторії; постановка динамічних хореографічних номерів; яскраві костюми і декорації.

5. Ключовою особливістю, що характеризує дитячий мюзикл за типом визначеним як професійний (постановка мюзиклу здійснюється на професійній сцені професійними режисерами за участю професійних акторів), є театральна естетика сучасного українського музичного, драматичного, музично-драматичного театру і театру ляльок. Основною функцією, що реалізується засобами постановок мюзиклів, крім розважальної, є гносеологічна або

пізнавальна. Аналіз дитячих мюзиклів, представлених у репертуарах сучасних професійних театрів України, дає підстави стверджувати, що засобами сценічної виразності в них найсильніше реалізується пізнавальна та розважальна функція. Окремі сучасні українські дитячі мюзикли, постановки яких здійснено на професійній сцені українського музичного й драматичного театру, є виставами високої художньої культури – унікальні постановки українського музично-постичного театру, які вирізняються глибинною філософсько-естетичною основою та містеріальністю сценічної дії. У розважальній формі в них піднімаються актуальні для відповідної дитячої вікової категорії проблеми й питання, репрезентуються соціокультурні та національні особливості. Режисура дитячого мюзиклу на сучасному етапі відкрита новим тенденціям та трансформаціям у мистецтві, і є органічним поєднанням національно-самобутнього, традиційного, новаторського та індивідуально-авторського.

6. Постановки дитячого мюзиклу бродвейського формату характеризуються яскравою видовищністю (розкішні костюми, спеціальні ефекти), насиченістю сучасними мультимедійними технічними засобами (відеомапінг, віджеїнг, відеоарт та ін.), спрямованістю на гедоністичність та розвагу, що відповідає запитам та естетичним потребам глядачів вікової категорії від 7 років.

Орієнтація дитячого мюзиклу бродвейського формату, розвиток якого в Україні активізувався у 2010–2020-ті рр., на гедоністичну інтенцію пояснюється посиленням економічної стабільності та формуванням суспільства споживання, орієнтованого на споживання як матеріальних благ, так і різноманітних задоволень, широкий спектр яких надає мюзикл. Цілісну структуру дитячого мюзиклу бродвейського формату створюють: драматичний ліризм змісту сюжетної лінії, що генерується задумом автора лібрето; домінування дії, видовищності та емоцій над роздумами та глибинним психологізмом; музичність, що полягає в сучасності інтонацій та ритмічної структури динаміки постановки; спектаклість та несподіваність, що проявляється засобами зовнішньої виразності, зокрема яскравою формою постановки сценічної дії.

7. На сучасному етапі в аматорських колективах дитячий мюзикл розвивається в двох напрямах: у традиціях українського музично-драматичного театру відповідно до провідних тенденцій сучасного сценічного мистецтва; в традиціях бродвейського мюзиклу.

Незважаючи на збереження основних жанрових ознак, дитячий мюзикл призначений для виконання дитячим аматорським колективом, характеризується певними особливостями в контексті закономірностей, пов'язаними з організацією сюжетно-подієвого плану та специфікою сценічного втілення вказаних вище напрямів, які й визначають його сутність. Багатофункціональна природа аматорського дитячого мюзиклу визначає ряд його провідних функціональних аспектів: ціннісно-орієнтаційну (аксіологічну) функцію, спрямовану на творче опанування дійсності, формування уявлення про ідеал, досконалість, як глядачами, так і артистами-дітьми; гносеологічну

функцію (способом художнього мислення мистецтво пізнається як особливий вид позанаукового знання про світ, про людину та її дух); специфіку комунікативно-ігрового аспекту та аспекту творчого опанування світу в процесі сценічної постановки дитячого мюзиклу.

Дослідження та аналіз дитячого мюзиклу в постановках дитячих аматорських колективів 2010–2020-х рр. дають змогу визначити основні тенденції їхнього розвитку та зміни в естетиці музично-драматичних постановок для дітей: звернення в дитячих мюзиклах до тем, спрямованих на виховання в молодому поколінні кращих якостей; ускладнення психологічного змісту художніх образів; розширення художніх виражальних засобів усіх видів мистецтва, синтез яких утворює жанрову специфіку мюзиклу (музика, драматургія, хореографія, акторська майстерність, виконавська майстерність, режисура, сценографія); розширення творчого діапазону виконавців; посилення технічної складності при втіленні художніх образів; підвищення вимог до виразності та артистизму; посилення видовищності візуального ряду постановки за рахунок удосконалення мізансценічного малюнка, пластичних засобів, сценографії та спеціальних ефектів.

Українські дитячі мюзикли кінця 2010-х – початку 2020-х рр. підсумовують цілий етап розвитку жанру в Україні. У ньому відобразилися всі формальні відкриття попередніх десятиліть, задано напрями подальшого розвитку (комерційний, державний та аматорський), втілено національний стереотип самосвідомості.

Проведене дослідження дитячого мюзиклу в сучасному українському сценічному мистецтві не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблематики. Матеріали дисертації відкривають перспективи для подальшого наукового аналізу дитячих мюзиклів різних типів та специфіки реалізації режисерсько-постановчих прийомів і методів відповідно до жанрової специфіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Белименко Л. І. Жанрова та естетична специфіка сучасного дитячого мюзиклу. *Мистецтвознавчі записки*. 2022. Вип. 42. С. 131–137. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-2180.42.2022.270350

2. Белименко Л. І. Особливості та тенденції розвитку сучасного вітчизняного дитячого мюзиклу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2022. № 4. С. 156–160. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2022.269400

3. Белименко Л. І. Дитячі мюзикли на сцені сучасних музичних та музично-драматичних театрів України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. 2022. Вип. 47. С. 110–116. DOI: https://doi.org/10.31866/2410-1176.47.2022.269609

4. Белименко Л. І. Дитячий мюзикл як популярний жанр українського сценічного мистецтва 60-90-х років XX століття: формування та розвиток. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 2. С. 243–248. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2023.286910

Стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні

5. Belymenko L. I. Ukrainian national stylistics of stage vocabulary of modern children's musical. *Intellectual Archive*. 2023. Vol. 12, No. 2. P. 40–49. URL: http://www.intellectualarchive.com/Journal_Files/IAJ_2023_06.pdf

Праці апробаційного характеру

6. Белименко Л. І. Основні критерії та принципи створення сучасних театралізованих свят для дітей. *Сценічне мистецтво: творчі надбання та інноваційні процеси* : матеріали II Всеукр. наук. конф. проф.-викл. складу, докторантів, аспірантів та магістрантів, 23 квіт. 2020 р. Київ, 2020. С. 131–136.

7. Белименко Л. І. Дитячий мюзикл в контексті створення специфічної видовищності. *Science and technology: problems, prospects and innovations* : Proceedings of I International Scientific and Practical Conference, Osaka, Japan, 19–21 October 2022. Osaka, 2022. P. 287–290.

8. Белименко Л. І. Міфологеми сучасного дитячого мюзиклу. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному соціокультурному просторі* : II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–8 квіт. 2023 р. Київ, 2023. С. 10–14.

9. Белименко Л. І. Особливості постановки дитячих мюзиклів на сценах українських лялькових театрів початку 2020-х років. *Актуальні дискурси мистецтва естради: традиції та європейська інтеграція* : матеріали III Всеукр. наук. конф., 21 квіт. 2023 р. Київ, 2023. С. 30–34.

10. Белименко Л. І. Важливість розвитку мюзиклу в сучасному сценічному мистецтві. *Новітні дослідження культури і мистецтва : пошуки, проблеми, перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 18 трав. 2023 р. Київ : НАКККіМ, 2023. С. 63–64.

11. Белименко Л. І. Специфіка сучасного дитячого мюзиклу бродвейського формату в Україні. *Scientific progress: innovations, achievements and prospects* : proceedings of IX International Scientific and Practical Conference, Munich, Germany, 29–31 May 2023. Munich, 2023. P. 326–330.

АНОТАЦІЯ

Белименко Л. І. **Дитячий мюзикл у сучасному українському сценічному мистецтві.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 26.00.01 «Теорія та історія культури». – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2023.

У дисертації вперше в українському мистецтвознавстві розглянуто та проаналізовано особливості й тенденції розвитку дитячого мюзиклу в сучасному сценічному мистецтві України; встановлено цілісний комплекс

жанрових та художньо-естетичних рис дитячого мюзиклу, визначено його статус у системі музично-театральних жанрів. Досліджено відмінні одна від одної сценічні форми втілення дитячого мюзиклу професійними акторами на сценах музичних, музично-драматичних, драматичних театрів і театрів ляльок, а також колективами аматорських дитячих театрів-студій та продюсерськими агенціями (мюзикл бродвейського формату) – і виявлено варіативність використаних постановчих рішень. У різних форматах дитячого мюзиклу, що лишаються в єдиних жанрових рамках, виявлено особливості сценічної репрезентації, які впливають на його актуалізацію та популяризацію в сучасному сценічному мистецтві України.

Ключові слова: дитячий мюзикл, сучасне українське сценічне мистецтво, професійний театр, бродвейський формат, аматорські студії, сюжетна основа, візуальний ряд, видовищність.

SUMMARY

Belymenko L. I. **Children's musical in modern Ukrainian stage art.** – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Thesis for the degree of candidate of art studies in specialty 26.00.01 Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2023.

The peculiarities and trends of the development of children's musicals in the Ukrainian modern stage art were considered and analyzed in the dissertation for the first time in Ukrainian art history; a comprehensive set of genre and artistic and aesthetic features of children's musicals is established, and its role in the system of musical and theatrical genres is determined. The distinctiveness of stage representation, which influence its implementation and popularization in the modern stage art of Ukraine, are analyzed, in various formats of children's musicals within the single genre framework.

An author's typology of children's musicals presented in the modern stage art of Ukraine is proposed according to: functional purpose (written directly for children; written for adults, the production is carried out with a number of artistic and aesthetic transformations, in accordance with the requirements of the children's audience); the performance cast (the production was performed with the participation of professional adult actors; the production was performed with the participation of a mixed cast - professional adult actors and children participating in theater studios); the format of the production and the specifics of the stage (professional, Broadway-type and amateur); plot basis (literary work, literary tale, folk tale, myths, legends, folk ritual, animated films, original plot); in the form of embodiment (musical-tale, musical-detective, musical in the style of a Broadway show, musical-fantasy, etc.).

It was revealed that the key feature of a children's musical of the type defined as professional (the production of a musical is performed on a professional stage by professional directors with the participation of professional actors) is the theatrical aesthetics of modern domestic musical, dramatic, musical-dramatic and puppet

theater. The main function implemented by means of musical productions, in addition to entertainment, is epistemological or cognitive. Individual modern children's musicals are unique productions of the domestic musical and poetic theater, which are distinguished by a deep philosophical and aesthetic basis and the mysteriousness of the stage action. They raise relevant problems and questions for the appropriate children's age category, represent socio-cultural and national features in an entertaining form.

The research revealed that productions of children's musicals of the Broadway format, which increased in Ukraine in 2010 2020s, are characterized by bright vividness (rich costumes, special effects), saturation with modern multimedia technical techinques (video mapping, vidjing, video art, etc.), focusing on hedonism and entertainment. The overall structure of a children's musical consists of: dramatic lyricism of the storyline, which is generated by the idea of the author of the libretto; the dominance of action, spectacle and emotions over reflection and deep psychology; musicality, which consists in the spectrum of intonations and the rhythmic structure of the plot development; outrageousness and unexpectedness, manifested by means of external expressiveness, in particular, a bright form of staging a stage action.

Research and analysis of children's musicals in the productions of amateur children's groups in 2010-2020s allowed to determine the main trends of their development and changes in the aesthetics of musical and dramatic productions for children: appeal in children's musicals to topics aimed at promoting the best qualities in the younger generation; complication of the psychological content of artistic images; expansion of artistic means of expression of all kinds of art – these features all form the specifics of a musical genre (music, drama, choreography, acting skills, performance skills, direction, scenography); expansion of the creative range of performers; increasing technical complexity in the implementation of artistic images; increasing requirements for expressiveness and artistry; enhancing the spectacle of the visual sequence of the production due to the improvement of mise-en-scène, means of plasticity, scenography and special effects.

Keywords: children's musical, modern Ukrainian stage art, professional theater, Broadway format, amateur studios, plot basis, visual series, spectacle.